

Kronika • Chronicle

GERBIAMOJI REDAKCINĖ KOLEGIJA,

1952–1969 m. dirbau Lietuvos moksl akademijos Ekonomikos institute, mano akyse radosi agrarinink grup , išaugusi atskir mokslini tyrim sektori . Vadovaujant akad. Vaclovui Mališauskui buvo prad ti ir išpl toti Lietuvos gamtos ištekli ekonomi- nio vertinimo tyrimai. Susiformavo savotiška ekonomikos mokykla, tuo metu gars jusi visoje Soviet S jungoje. Gamtos ištekli ekonominio vertinimo rezultatai buvo naudojami tuometin je ekonomikoje skirstant materialinius išteklius, vertinant socia- listinio lenktyniavimo rezultatus, taip pat vairiuose kituose moksliniuose tyrimuose. Parengto žem s kadastro duomenys buvo panaudoti ir nepriklausomoje Lietuvoje nustatant žem s kain , atrenkant mažiau palankias kininkauti vietas. Šiuo metu yra si lym ekonominio vertinimo rezultatus naudoti ir žem s mokes iams nustatyti.

Manau, kad tokio kronikinio pob džio straipsniai yra reikalingi. Sovietme iu dauguma Lietuvos mokslinink dirbo ne Maskvai, bet savo žmon ms. Tai buvo b dinga ir ekonomistams.

Straipsniu nor ta pamin ti ir kelet (apie kurias rašoma) suka i .

Prof. habil. dr. Antanas Poviliūnas

Vilnius, 2013 01 07

LMA Ekonomikos institute – 40 metų trukusių agrarinių tyrimų apžvalga

---

LMA Ekonomikos institutas (veikęs nuo 1940 iki 2011 m.) pirmasis pokariu subūrė grupę darbuotojų kaimo ir žemės ūkio ekonomikos problemoms nagrinėti. Iš pradžių joje dirbo iki karo Liežo universitetą (Belgija) baigęs Vytautas Januškevičius (atėjęs iš Prekybos ministerijos), Vilniaus universitetą – Vaclovas Mališauskas (ekonomikos kandidato disertaciją apgynęs 1950 m.) ir Juozas Pričinauskas. Jai vadovavo pats instituto direktorius akademikas Dzidas Budrys. 1952 m. į šią grupę iš Vilniaus universiteto įsijungė Antanas Poviliūnas ir Maskvoje ekonomikos kandidato disertaciją apgynęs Julius Tamošiūnas. 1952 m. buvo įkurtas Žemės ūkio ekonomikos sektorius. Jam vadovauti ėmėsi docentas Marijonas Gregorauskas. Nepalikdamas Vilniaus universiteto, jis sektoriui, kuris nuolatos stiprėjo jaunais mokslo darbuotojais, vadovavo iki 1956 m. Iš Lietuvos žemės ūkio akademijos pirmųjų ekonomistų atėjo Juozas Bagdonavičius, Valė Kava-

liauskienė, Stasė Mikalauskienė, Birutė Poviliūnienė, Aldona Vitkūnienė, kiek vėliau iš Timiriazovo

– Bolius Poškus ir Bernardas Blažys (po universiteto baigimo vadovavęs Biržų r. „Laisvosios žemės“ kolūkiui). Kai kurie iš šių darbuotojų vėliau išėjo dirbti kitur, juos keitė nauji. Susiformavo regimas žemės ūkio ekonomikos mokslinių tyrimų vietas. 1956 m. vadovavimą sektoriui iš M. Gregorausko perėmė V. Mališauskas.

Vadovaujant Dz. Budriui darbuotojai laikė kandidatinio minimumo egzaminus, ruošė disertacijas. Tai buvo pasirengimo moksliniams tyrimams pradžia. 1951 m. Maskvai spaudžiant Lietuvoje buvo paskelbta „socializmo pergalė“. Pareikalauta daugiau dėmesio skirti kaimo ekonomikos tyrimams. M. Gregorauskas organizavo sektoriaus pirmąsias mokslines ekspedicijas į Varėnos r. Pirčiupio

kolūki, į Dotnuvos MTS zonos kolūkius. V. Mališauskas ėmėsi nagrinėti MTS ir kolūkių santykius, J. Pričinauskas – kolūkių ir jų narių materialinį suinteresuotumą, V. Januškevičius – gyvulininkystės plėtros klausimus, B. Poškus – savikainos kolūkyje nustatymo metodiką.

Dideliu išmėginimu tapo 1952 m. užduotis – parengti žemės ūkio raidos prognozes (laikotarpiui iki 1965 m.), kaip sudėtinę problemos „Perspektyvinis Lietuvos energetikos išvystymas ryšium su kompleksiniu Nemuno kaskados panaudojimu“ dalį. Buvo sutelktos visos sektoriaus pajėgos. Gautos tokios mokslinio tyrimo išvados: svarbiausia žemės ūkio plėtros kryptis – gyvulininkystės produktų gamybos didinimas; pagrindinis augalininkystės uždavinys – garantuoti pašarų bazę gyvulininkystei, kartu nepamirštant tradicinių augalininkystės produktų gamybos respublikos pramonės ir gyventojų poreikiams tenkinti; žemės ūkio plėtros būdas – gamybos intensyvinimas, t. y. racionalesnis žemės išteklių naudojimas diegiant melioracijos priemones, subalansuotą mineralinių ir organinių trąšų naudojimą, savalaikį darbų atlikimą; derlingesnių augalų veislių išvedimas ir auginimas; gyvulių produktyvumo kėlimas gerinant gyvulių bandos veislinę sudėtį, subalansuotai šeriant, taikant tobulesnes gyvulių laikymo technologijas; visų žemės ūkio darbų kompleksiškas mechanizavimas¹. Kita užduotis – dalyvauti ruošiant žemės ūkio tvarkymo sistemą. Vadovaujant V. Mališauskui sektorius jau buvo pajėgus nagrinėti agrarinės ekonomikos ir vadybos klausimus. Tuo metu pasiekė neblogų rezultatų, galima kalbėti apie gamtos išteklių ekonominio vertinimo mokyklos formavimąsi.

1959 m. įkūrus Lietuvos žemės ūkio ekonomikos institutą, sektoriui teko ieškoti savo tyrimų nišos. Jis iš pradžių buvo pavadintas Rentabilumo ir ūkiskaitos, o 1973–1992 m. – Gamtos išteklių ekonominio vertinimo skyriumi. Visą laiką jo tyrimų objektas liko žemės ūkio gamybinių jėgų, žemės naudmenų, jų naudojimo ekonominio vertinimo problemos.

V. Mališauskas (1918–1996) 1947–1950 m. studijavo Mokslų akademijos aspirantūroje. Nuo 1950 m. dirbo Ekonomikos institute moksliniu bendradarbiu. 1956–1973 m. – Rentabilumo ir ūkiskaitos, 1973–1992 m. – Gamtos išteklių eko-

nominio vertinimo skyriaus (iki 1980 m. sektoriaus) vadovas. 1966 m. apgynė ekonomikos mokslų daktaro disertaciją. 1967 m. tapo profesoriumi. 1968 m. išrinktas Lietuvos MA nariu korespondentu, 1980 m. – akademiku (tikruoju nariu). 1965 m. suteiktas Lietuvos nusipelnusio ekonomisto, o 1978 m. – nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. V. Mališauskas 1966 ir 1979 m. – Respublikinių premijų laureatas. Iš pradžių jis nagrinėjo žemės ūkio mechanizacijos problemas. Maždaug po penkmečio pasirodė jo monografija, skirta žemės ekonominio vertinimo, šio vertinimo panaudojimo žemės ūkio ir jo įmonių veiklos ekonominės analizės klausimams². 1970 m. paskelbtas Lietuvos žemės kadastras, parengtas vadovaujant V. Mališauskui³. Jame susisteminti visų rajonų ir ūkių suvestiniai duomenys apie atskirų žemės naudotojų žemės kiekį, kokybę, našumą, pajamingumą. Vėliau jis atliko lyginamąjį Baltijos šalių ir Baltarusijos žemių ekonominį vertinimą: jeigu Lietuvos žemių ekonominį įvertinimą prilyginti 100 %, tai Latvijos būtų 97,4 %, Estijos – 112,8 %, o Baltarusijos – 92,7 %. Melioracijos priemonės padidino žemės ekonominį įvertinimą: Lietuvos – 22 %, Latvijos – 17 %, Estijos – 21 % ir Baltarusijos – 14 %.

Sektorius sudarė prielaidas rajoninėms konferencijoms: siejo mokslą ir gamybą, rūpinosi ūkių vadovų, žemės ūkio specialistų ekonominiu švietimu. Konferencijos būdavo dviejų dalių. Pirmąją dalį sudarydavo mokslininkų ekspedicijos į ūkius, kur buvo susipažįstama ne tik su ūkių pirminės apskaitos duomenimis, tyrimo objektuose vykdavo grupiniai pokalbiai: sektoriaus darbuotojai dėtydavo rūpinimų klausimų sprendimo ekonominio vertinimo metodinius principus, aiškino gautų rodiklių lygio priežastis, ūkių vadovai ir specialistai keldavo ūkių veiklos ekonomines ir organizacines problemas. Pokalbiai suteikdavo informacijos ūkių atstovų ir sektoriaus darbuotojų ekonominiams apmąstymams. Antrąją dalį sudarydavo konferencija, kurioje buvo išklausomi mokslininkų ir gamybininkų pranešimai, vykdavo diskusijos. Institutas, kuriam talkino Biržų ir Rokiškio rajonų ekono-

1 *Перспективное развитие энергетики Литовской ССР в связи с комплексным использованием реки Немунас. Основные положения и выводы.* Вильнюс. 1956. 36 с.

2 Mališauskas V., Vaitiekūnas J. *Žemės ekonominis vertinimas ir jo panaudojimas* (Darbų 15 tomas). Vilnius: Valst. polit. ir moksl. literatūros leidykla. 1953. 388 p.

3 *Lietuvos TSR žemės kadastras.* (Red. V. Mališauskas). Vilnius: Mintis. 1970. 352 p.

minės tarybos, siekdamas plačiau paskleisti tokių konferencijų organizavimo patirtį, šių rajonų ekonominių konferencijų medžiagą išleido atskirais leidiniais. Šių leidinių paklausa buvo milžiniška. Jeigu pirmoji knygelė buvo išleista 500 egz. tiražu, tai antroji – 3 000⁴.

1965–1972 m. sektorius daug dėmesio skyrė kolūkių ekonomikos tyrimams. Viena vertus, palyginti su valstybiniais ūkiais, kolūkiai buvo mažiau suvaržyti, turėjo didesnę iniciatyvos laisvę, labiau rėmėsi nuosavais ištekliais. Kita vertus, sektoriaus darbuotojams buvo prieinamas Žemės ūkio ministerijos sukauptas visų kolūkių informacijos archyvas. Statistinio tyrimo metodus ribojo gana primityvi to meto skaičiavimo technika. Svarbūs buvo V. Mališausko tyrimai, leidę ekonomiais balais įvertinti visų rajonų, visų ūkių žemės naudmenas. Dideli nuopelnai tenka Stanislovui Martišiui. Jis koreliaciniams skaičiavimams pritaikė trikampes matricas, palengvinusias darbą. Buvo vertinami svarbiausi gamybos veiksniai: žemė (ekonominiais balais), darbo ištekliai (darbo valandomis arba darbo apmokėjimu), gamybiniai fondai (pinigais). Tokia analizė leido išryškinti racionalias gamybos veiksnių proporcijas. Pasirodė kolektyvinės monografijos, nagrinėjusios kolūkių kaupimo ir vartojimo fondus, kolūkinės gamybos intensyvinimą ir efektyvumą⁵.

Šis mokslinių tyrimų etapas tuo ir baigėsi. Svarbią reikšmę įgavo gamtos išteklių ekonominis vertinimas, prasidėjęs žemės ekonominio vertinimo metodikos ruošimu. Buvo paskelbtos kelios kolektyvinės monografijos. Įkvėptas pasisekusio žemės ekonominio vertinimo, V. Mališauskas su bendradarbiais ėmėsi kitų gamtos išteklių ekonominio vertinimo. Darbas buvo sudėtingas, labai skyrėsi gamtos išteklių vertinimo objektai ir kriterijai. Į šį vertinimą jis įtraukė ne tik savo sektoriaus, bet ir kitų organizacijų darbuotojus. Darbo rezultatai paskelbti leidiniuose: „Lietuvos TSR miškų ištekliai ir augimvietės“ (1972), „Miško žemių ekonominis

vertinimas“ (1975), „Miškų kadastro sudarymas ir panaudojimas“ (1978), „Rekreacinių išteklių naudojimas ir vertinimas“ (1985), „Žuvivaisios tvenkinių ekonominis vertinimas“ (1976), „Vandens išteklių naudojimo gerinimas“ (1980). V. Mališauskas buvo šių leidinių sudarytojas arba atsakingasis redaktorius. Kadangi labai skyrėsi gamtos išteklių vertinimo objektai ir kriterijai, moksliniu ir ypač metodiniu požiūriu šių gamtos išteklių vertinimas nėra baigtas.

Gamtos išteklių vertinimo darbus V. Mališauskas apibendrino dviejose monografijose: aprašė gamtos išteklius, jų naudojimą, ekonominio vertinimo principus, kadastrų sudarymą⁶. Remiantis žemės ekonominio vertinimo principais, 1991 m. įstatymuose šie metodai buvo pritaikyti nustatant žemės kainą. Dabar pagrįstai siūloma žemės mokestį susieti ne su žemės rinkos kaina, bet su žemės ekonominiu vertinimu. Antroji monografija praktiškai apibendrino gamtos išteklių kadastro mokslinius tyrimus. Šią monografiją V. Mališauskas baigė jau sirgdamas, 1996 m. mokslininkas mirė.

Sektoriaus mokslinė veikla turėjo didelės reikšmės buvusiems darbuotojams. Agrarinės ekonomikos klausimais daktaro disertacijas apgynė M. Gregorauskas, B. Poškus, A. Poviliūnas, J. Tamošiūnas. V. Mališauskas tapo Lietuvos mokslų akademijos akademiku, B. Poškus – sąjunginės Žemės ūkio mokslų akademijos akademiku, viceprezidentu. Reta kuri ekonomistų mokslininkų grupė galėtų šiandiena pasigirti tokiais moksliniais rezultatais.

Institutas 1992 m. sektorių panaikino. Taip baigėsi 40 metų (1952–1992) trūkusi produktyvi sektoriaus mokslinė veikla, kurios indėlis į agrarinės ekonomikos mokslą turi išliekamąją reikšmę. 2012 m. sukako 60 metų, kai buvo įkurtas Žemės ūkio ekonomikos sektorius, ir 20 metų, kai jis likviduotas.

Prof. habil. dr. Antanas Poviliūnas

4 *Kolūkių ekonominė konferencija Biržų rajone*. Vilnius: Vaizdo spaustuvė. 1959. 136 p.

Gaminkime daugiau ir pigiau. Rokiškio rajono kolūkių ekonominė konferencija. Vilnius: Valst. polit. ir moksl. literatūros leidykla. 1960. 107 p.

5 *Kolūkių gamybos efektyvumas*. Vilnius: Pergalės spaustuvė. 1972. 317 p.

Kaupimas ir vartojimas Lietuvos TSR kolūkiuose. Vilnius: Mintis. 1967. 202 p.

6 Mališauskas V. *Racionalus gamtos išteklių naudojimas*. Vilnius: Mokslas. 1985. 209 p.

Mališauskas V. *Gamtos išteklių naudojimas ir apsauga*. Vilnius: Academia. 1993. 320 p.